

2η Σκηνή (στ.495-541)

Πρόσωπα: Γερόντισσα - Μενέλαος

Η Γερόντισσα
προσπαθεί να
διώξει τον Μενέλαο

ΓΕΡΟΝΤΙΣΣΑ

Ποιος είναι κει όξω; Φύγε, γιατί στέκεις
στη θύρα; Θα ενοχλήσεις τους αφέντες.
Θα σε σκοτώσουν, Έλληνας αν είσαι.
Κανέναν δεν αφήνουν εδώ να 'ρθει.

ΜΕΝΕΛΑΟΣ

Σωστά μιλάς, γριούλα, να, σ' ακούω·
όμως κι εσύ μαλάκωσε λιγάκι.

500

ΓΕ Φεύγα· δουλειά μου να εμποδίζω, ξένε,
τους Έλληνες το σπίτι όταν ζυγώνουν.

ΜΕ Μη σπρώχνεις ντε, το χέρι μη μου σφίγγεις.

ΓΕ Εσύ θα φταις, στο λέω, αν δε μ' ακούσεις.

ΜΕ Πήγαινε μέσα, πες στ' αφεντικά σου.

ΓΕ Κακό για σένα, αν μάθουνε πως ήρθες.

ΜΕ Τους ναυαγούς κανείς δεν τους πειράζει.*

ΓΕ Κάποιο άλλο σπίτι τότες άντε να 'βρεις.

ΜΕ Δε φεύγω, θα μπω μέσα, να μ' αφήσεις.

ΓΕ Ενόχληση έχεις γίνει, θα σε διώξουν.

510

ΜΕ Αχ! πού είσαι, κοσμοξάκουστε στρατέ μου.**

ΓΕ Εκεί, μα όχι εδώ, σπουδαίος ήσουν.

ΜΕ Θεοί, να μ' ατιμάζουν έτσι εμένα!

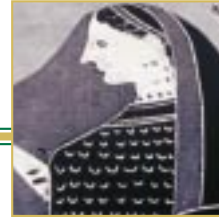
ΓΕ Δακρύξεις; Τι σου φέρνει τόση λύπη;

ΜΕ Την πρώτη μου, παλιά ευτυχία θυμάμαι.

ΓΕ Δεν πας λοιπόν στους φίλους σου να κλάψεις;

* ναυαγὸς ἦκω ξένος, ἀσύλητον γένος.

** αἰαῖ· τὰ κλεινὰ ποῦ 'στί μοι στρατεύματα;

- 495 Ποιος είναι και όξω;** η πόρτα μισανοίγει και παρουσιάζεται μια γερόντισσα θυρωρός.
□ **Γιατί ο Ευριπίδης προτίμησε γυναίκα αντί για άντρα; Τι προσφέρει αυτό στο έργο;**
- 495-6 Φύγε, γιατί στέκεις/ στη θύρα:** σκηνοθετική πληροφορία. Η Γερόντισσα συμπεριφέρεται στον Μενέλαο όπως συμπεριφέρθηκε η Ελένη στον Τεύκρο (βλ. στ. 180-3).
- 497 Θα σε σκοτώσουν, Έλληνας αν είσαι:** η πληροφορία αυτή είναι σύμφωνη με όσα είπε η Ελένη στον Τεύκρο στους στ. 182-3
- 499 Σωστά μιλάς, γριούλα:** η προσφώνηση σχετίζεται με το ήθος της θυρωρού και την ηλικία της.
- 500 όμως κι εσύ μαλάκωσε λιγάκι:** σκηνοθετική πληροφορία σχετική με το ύφος και τον τόνο της φωνής της Γερόντισσας.
- 503 Μη σπρώχνεις ντε, το χέρι μη μου σφίγγεις:** άλλη σκηνοθετική πληροφορία που υποδηλώνει έντονη σωματική κίνηση και δράση που δεν είναι τόσο συνήθης στην αρχαία ελληνική τραγωδία.
- 507 Τους ναναγούς κανείς δεν τους πειράζει:** τα λόγια του Μενελάου απηχούν το ιερό καθήκον των αρχαίων Ελλήνων να φιλοξενήσουν και να προστατεύσουν κάθε ξένο και ανήμπορο, που ήταν άλλωστε κάτω από την προστασία του Ξένιου Δία.
- 511 Αχ! που είσαι κοσμοξάκουστε στρατέ μου:** η «εις το εναντίον των πραγμάτων μεταβολή» τονίζει την τραγικότητα του Μενελάου.
- 514 Δακρύζεις;:** το προσωπείο δεν επέτρεπε βέβαια στα δάκρυα να φανούν. Ο ποιητής εκφράζει πολλές φορές με τον λόγο τα συναισθήματα των προσώπων του έργου του.

**Η Γερώντισσα
πληροφορεί
τον Μενέλαο
για την παρουσία
της Ελένης
στην Αίγυπτο**

ΜΕ Ποια είναι η χώρα αυτή; Ποιο το παλάτι;
ΓΕ Η Αίγυπτος και του Πρωτέα το σπίτι.
ΜΕ Η Αίγυπτος; Πού έχω αράξει ο δόλιος;
ΓΕ Σου φταίνει τα λαμπρά νερά του Νείλου; 520
ΜΕ Όχι· στενάζω για τις συμφορές μου.
ΓΕ Δεν είσαι μόνος· κι άλλοι δυστυχούνε.
ΜΕ Ο βασιλιάς που μου είπες είναι μέσα;
ΓΕ Να ο τάφος του· ο γιος του βασιλεύει.
ΜΕ Βρίσκεται στο παλάτι ή έχει φύγει;
ΓΕ Λείπει· και των Ελλήνων εχθρός μέγας.
ΜΕ Τι του έκαναν κι εγώ θα το πληρώσω;
ΓΕ Είν' η Ελένη εδώ, του Δία η κόρη.*
ΜΕ Τι λες; Πώς είπες; Ποια; Πες το μου πάλι.
ΓΕ Η κόρη του Τυνδάρεω απ' τη Σπάρτη. 530
ΜΕ Κι εδώ από πού σας ήρθε; Εξήγησέ μου.
ΓΕ Από τη Λακεδαίμονα έχει φτάσει.
ΜΕ Πότε; Την έκλεψαν απ' τη σπηλιά μου;
ΓΕ Προτού να πάνε οι Αχαιοί στην Τροία.
Μα τώρα φύγε. Κάτι στο παλάτι
συμβαίνει που μας έχει αναστατώσει.
Έρθε σε δύσκολη στιγμή· ο αφέντης
αν σ' έβρει εδώ, το θάνατο θα λάβεις
για δώρο της φιλοξενίας. Έχω
στους Έλληνες αγάπη, ωστόσο σου είπα** 540
λόγια πικρά, γιατί τότε φοβάμαι.

* *Ἑλένη κατ' οἶκον ἐστὶ τούσδ' ἢ τοῦ Διός.
πῶς φῆς; τίν' εἶπας μῦθον; αὐθὶς μοι φράσον.*

** *εὐνους γάρ εἰμ' Ἑλλησιν, οὐχ ὅσον πικροὺς
λόγους ἔδωκα δεσπότην φοβουμένη.*

- 517 Ποια είναι η χώρα αυτή;** ο Μενέλαος δικαιολόγησε στον προλογικό μονόλογο του την άγνοιά του (στ. 472-3).
- 519 Η Αίγυπτος; Πού έχω αράξει...;** ο στίχος εκφράζει με άριστο τρόπο την έκπληξη αλλά και την απογοήτευση του Μενελάου. Ο στίχος πρέπει να θεωρηθεί σε σχέση με τους στίχους 457-8.
- 522 Δεν είσαι ο μόνος... δυστυχούμε:** συνήθης τύπος παρηγοριάς-μοιρασμένη λύπη μισή λύπη. Πάντως εδώ η Γερόντισσα δεν έχει σκοπό να παρηγορήσει τον Μενέλαο.
- 523 Ο βασιλιάς... είναι μέσα;** ο Μενέλαος δεν άκουσε από τη Γερόντισσα πως ο Πρωτέας είναι βασιλιάς. Μάλλον συμπεραίνει κάτι τέτοιο (βλ. στ. 487-9).
- 524 Να ο τάφος του:** η Γερόντισσα πρέπει να δείχνει με το χέρι της τον τάφο του Πρωτέα.
- 526 Λείπει και των Ελλήνων εχθρός μέγας:** και τα δύο στοιχεία έχουν προετοιμαστεί κατάλληλα. Η Ελένη είχε προειδοποιήσει τον Τεύκρο α) πως ο γιος του Πρωτέα, ο Θεοκλύμενος, έχει πάει για κυνήγι και β) ότι σκοτώνει όποιον Έλληνα συναντά (στ. 181-3).
 □ Γιατί η Ελένη αποσιώπησε τον λόγο της εχθρότητας του Θεοκλύμενου για τους Έλληνες στη σκηνή με τον Τεύκρο (στ. 181-2);
- 528 Είν' η Ελένη εδώ, του Δία η κόρη:** ο πιο σημαντικός στίχος του διαλόγου. Αυτός επαναφέρει το παιχνίδι ανάμεσα στο φαίνεσθαι και τό εἶναι και ανανεώνει τον δραματικό ρόλο του «ειδώλου».
- 529 Τι λες; Πώς είπες; Ποια; Πες το μου πάλι:** η συσσώρευση των ερωτήσεων υπογραμμίζει την ένταση των συναισθημάτων που προκάλεσε στον Μενέλαο η παραπάνω πληροφορία.
- 533 Πότε; Την έκλεψαν απ' τη σπηλιά μου;** ο Μενέλαος προετοίμασε τους θεατές γι' αυτό το θέμα.
- 537 Ἡρθες σε δύσκολη στιγμή:** η Γερόντισσα αποφεύγει να γίνει πιο συγκεκριμένη. Έτσι κρατά σε αγωνία τον Μενέλαο.
- 538-9 Το θάνατο θα λάβεις... της φιλοξενίας:** τονίζεται εδώ η αντίθεση ανάμεσα στους Έλληνες και τους βαρβάρους.
- 539-40 Έχω/στους Έλληνες αγάπη:** η Γερόντισσα δικαιολογεί την ανοχή της απέναντι στον Μενέλαο και το γεγονός ότι θα κρατήσει μυστική την παρουσία του στην Αίγυπτο. Βοηθά έτσι τη θεατρική οικονομία.

Η Γερόντισσα μπαίνει στο παλάτι. Ο Μενέλαος μένει μόνος στη σκηνή.

3η Σκηνή (στ.542-75)

Πρόσωπα: Μενέλαος

**Οι προβληματισμοί
του Μενελάου -
Η προσκόλλησή του
στα φαινόμενα**

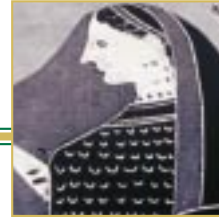
MENEΛΑΟΣ

Μα τι να πω; Καινούριες, πιο μεγάλες
κι από τις πρώτες συμφορές ακούω.
Ἦρθα απ' την Τροία και φέρνω την Ελένη
που μέσα στη σπηλιά καλά την κρύβω
και τώρα μέσα εδώ στο σπίτι ετούτο
κάποια άλλη κατοικεί με τ' όνομά της.
Του Δία την είπε θυγατέρα. Μήπως
κανέννας ζει στο Νείλο που τον κράζουν
Δία; Ένας μονάχα, αυτός στα ουράνια. 550
Υπάρχει Σπάρτη αλλού ξον από κείνη
πλάι στα καλάμια τα χλωρά του Ευρώτα;
Τυνδάρεω μονάχα ένα φωνάζουν.
Δεν ξέρω τι να πω. Δεύτερη υπάρχει
στον κόσμο Λακεδαίμονα; Άλλη Τροία;
Κι ωστόσο ναι, πολλοί στην οικουμένη
τα ίδια ονόματα έχουν κι οι γυναίκες
κι οι πόλεις, καθώς φαίνεται. Δεν πρέπει
για τούτα ν' απορώ κι ούτε, από φόβο
στα λόγια της γριάς, θα φύγω· τόσο 560
σκληρή καρδιά κανείς δεν έχει, που όταν
ακούσει πώς με λεν, να μη μου δώσει
λίγο ψωμί. Της Τροίας την ξακουσμένη
φωτιά γνωρίζουνε παντού κι εμένα,
το Μενέλαο, που την άναψα. Εδώ τώρα
θα καρτερώ το βασιλιά· δυο τρόπους
έχω να φυλαχτώ· σκληρός αν είναι,
θα τρέξω να κρυφτώ στο συντριμμένο
καράδι· αν όμως δείξει καλοσύνη,
δοθήθεια του ζητάω στη συμφορά μου. 570
Χειρότερο κακό άλλο δεν υπάρχει*
να ζητιανεύω εγώ ένας βασιλέας
απ' άλλον βασιλιά· το θελ' η ανάγκη.
Πολύ σοφός -όχι δικός μου- λόγος·
η πιο μεγάλη δύναμη 'ναι η ανάγκη.**

* κακῶν μὲν ἡμῖν ἔσχατον τοῖς ἀθλίοις,
ἄλλους τυράννους αὐτὸν ὄντα βασιλέα
δίον προσαιτεῖν· ἀλλ' ἀναγκαίως ἔχει.

** δεινῆς ἀνάγκης οὐδὲν ἰσχύειν πλέον.

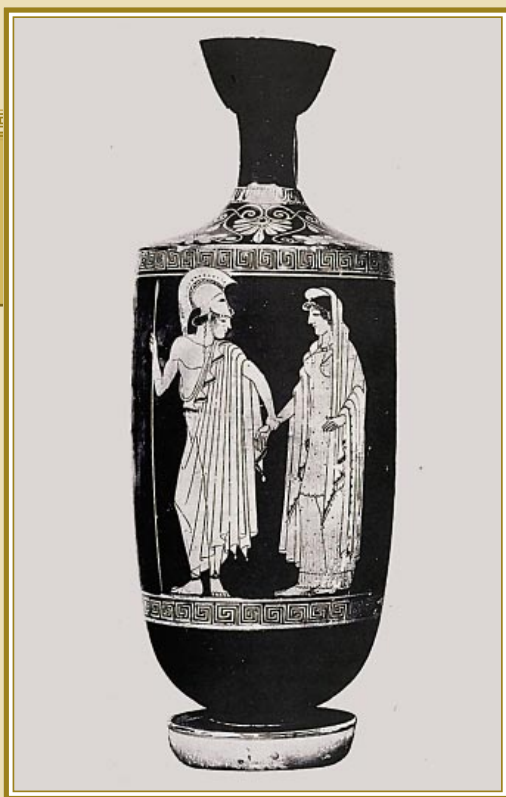

- 544** **Ἦρθα ἀπ' τὴν Τροίᾳ καὶ φέρων τὴν Ελένη:** ο Μενέλαος επαναλαμβάνει την πληροφορία που έδωσε στον στίχο 470.
- 547** **κάποια ἄλλη κατοικεῖ με τ' ὄνομά της:** η σχετική πληροφορία που έδωσε η Γερόντισσα δημιουργεί μια νέα δραματική κατάσταση.
- 548-58** **Τοῦ Δία... φαίνεται:** ο Μενέλαος αναλύει τις πληροφορίες που του έδωσε η Γερόντισσα για την παρουσία της Ελένης στην Αίγυπτο. Οι προβληματισμοί του δείχνουν το παράδειγμα ανθρώπου που πλανιέται εκεί ακριδώς που αισθάνεται βέβαιος για τη λογική του. Τούτο αποκαλύπτει ένα βασικό γνώρισμα του ήθους του και, παράλληλα, κρατώντας την ισορροπία ανάμεσα στο σοβαρό και το αστείο, συντηρεί τη συναισθηματική φόρτιση του θεατή και παρατείνει την αμηχανία του για τον τρόπο που πρέπει να αντιδράσει (να γελάσει...να μη γελάσει).
- 560-1** **τόσο/σκληρή καρδιά κανείς δεν έχει:** ο Μενέλαος εξακολουθεί να κινείται αντίθετα με τις πληροφορίες και τις υποδείξεις της Γερόντισσας. Αυτό βέβαια επιβάλλει η θεατρική οικονομία.
- 567-8** **σκληρός αν εἶναι,/θα τρέξω νὰ κρυφτώ:** ο Ευριπίδης γελοιοποιεί κάπως τον Μενέλαο. Ο Μενέλαος πριν λίγο έκανε επίδειξη ανδρείας, ενώ τώρα είναι έτοιμος να το δάλει στα πόδια μπροστά σε έναν ενδεχομένως σκληρό δάρο.
- 573** **το θέλ' ἡ ἀνάγκη:** την ίδια ιδέα διατύπωσε ο Μενέλαος στο στ. 477.

Λέδητας (4ου αι. π.Χ.).
Η Ελένη δέχεται τις περιποιήσεις δύο υπηρετριών. Δεξιά ο Πάρις.

Λήκυθος (5ου αι. π.Χ.)
Γάμος του Μενελάου και της Ελένης
(Μουσείου Βερολίνου).

Επιπάροδος (576-87)

Β' Επεισόδιο (588-1219)

Μετά την επιπάροδο του Χορού (στ. 576-87) ακολουθεί το Β' επεισόδιο (στ. 588-1219) που αποτελείται από πέντε σκηνές. Η πρώτη σκηνή (στ. 588-658) είναι ένας διάλογος ανάμεσα στην Ελένη και τον Μενέλαο. Εδώ συντελείται η αναγνώριση του Μενελάου από την Ελένη. Στη δεύτερη σκηνή (στ. 659-837) εμφανίζεται ένας Άγγελος και αναγγέλλει στον Μενέλαο την εξαφάνιση της Ελένης από τη σπηλιά. Ο Μενέλαος αναγνωρίζει την Ελένη. Στην τρίτη σκηνή (στ. 838-950) που καλύπτεται από τον Μενέλαο και την Ελένη γίνεται μια εκτίμηση της κατάστασης και των κινδύνων που απειλούν τα δύο πρόσωπα. Στην τέταρτη σκηνή (στ. 951-1137) εμφανίζεται η Θεονόη και αποκαλύπτει τις διαθέσεις των θεών απέναντι στον Μενέλαο. Υπόσχεται να τους βοηθήσει. Στην πέμπτη σκηνή (1138-219) η Ελένη και ο Μενέλαος καταστρώνουν το σχέδιο απόδρασης. Παρατηρούμε μια εναλλαγή σκηνών με δύο και τρία πρόσωπα (τριγωνικών) που δίνει στο έργο πλουσιότερη σε ένταση εξέλιξη.

ΕΥΡΙΠΙΔΗΣ
Ελένη

Επιπάροδος (στ. 576-87)–1η Σκηνή (στ.588-658)

Πρόσωπα: Χορός - Ελένη - Μενέλαος

*Ο Χορός
ελεεινολογεί
τον Μενέλαο*

ΧΟΡΟΣ

Άκουσα τη μάντισσα που μέσα
στο παλάτι ξάστερα το είπε·
ο Μενέλαος δεν επήγε
στον τρισκότεινο τον Άδη,
δεν τον σκέπασε ο τάφος, 580
μα στο πέλαο παραδέρνει
και δεν έφτασεν ακόμη
στα λιμάνια της πατρίδας·
ο θαριόμοιρος πλανιέται χωρίς φίλους
από τότε που άφησε την Τροία
και γυρνάει με το καράδι
δώθε κείθε σ' ακρογιαλία ξένα.

*Η Ελένη
ανακοινώνει τις
πληροφορίες που
πήρε από τη Θεονόη*

ΕΛΕΝΗ

Πάλι ξανάρχομαι στον τάφο ετούτον,
αφού απ' τη Θεονόη που τα πάντα
γνωρίζει, πήρα ευχάριστες ειδήσεις· 590
ο άντρας μου είναι ζωντανός, βλέπει τον ήλιο
στα πέλαα θασανίζεται γυρνώντας
με το καράδι εδώ κι εκεί, μα θα 'ρθει
μόλις οι παιδεμοί του τελειώσουν. Ένα*
δεν είπε μόνο, αν, όταν φτάσει,
θα σωθεί κιόλας. Στην πολλή χαρά μου
λησμόνησα καθάρια να ρωτήσω,
σαν άκουσα πως γλίτωσε. Τριγύρω
στη χώρα λέει πως έχει ναυαγήσει
με λιγοστούς συντρόφους. Πότε θα 'ρθεις, 600
που τόσο λαχταρώ να σ' αντικρίσω;
Άα, ποιος είναι αυτός; Ο ανόσιος του Πρωτέα
γιος μηχανεύεται για με παγίδες;
Σα γρήγορο πουλάρι ή σα Μαινάδα
δεν πάω στο μνήμα; Μ' όψη αγριεμένη
κάποιος με κυνηγά για να με πιάσει.

* ἔν δ' οὐκ ἔλεξεν, εἰ μολὼν σωθήσεται.

- 576 Άκουσα τη μάντισσα:** ο Χορός βγαίνει από το παλάτι και κατευθύνεται προς την ορχήστρα. Είχε αποχωρήσει με την Ελένη στον στ. 436.
- 578-9 ο Μενέλαος δεν επήγε... τον Άδη:** αναίρεση της πληροφορίας που είχε δώσει ο Τεύκρος στον στ. 156. Οι πληροφορίες της Θεονόης συμφωνούν με όσα είπε ο ίδιος ο Μενέλαος για τον εαυτό του (στ. 454 κ.ε.).
□ Πώς εξηγείτε το γεγονός ότι ο Μενέλαος δεν αντιδρά εδώ;
- 588 Πάλι ξανάρχομαι στον τάφο ετούτον:** η Ελένη βγαίνει από το παλάτι. Δείχνει τον τάφο του Πρωτέα, αλλά στέκεται ακόμη δίπλα στην είσοδο του παλατιού. Απευθύνεται μάλλον στους θεατές;
□ Να σχολιάσετε την πολυλειτουργικότητα του τάφου του Πρωτέα.
- 594-6 Ένα δεν είπε μόνο, αν... θα σωθεί κιόλας:** βασικό στοιχείο που επηρεάζει τη συναισθηματική κατάσταση της ηρωίδας. Η Ελένη ανησυχεί για το τι θα συμβεί στον Μενέλαο, όταν φτάσει σε μια χώρα με σκληρό και εχθρικό για τους Έλληνες βασιλιά.
- 596-7 Στην πολλή χαρά μου... να ρωτήσω:** μερικοί αποδίδουν αυτή την παράλειψη στον φόβο μήπως η Θεονόη ανακοινώσει στην Ελένη κάτι άσχημο, άλλοι στη μετριοφροσύνη της Ελένης και άλλοι στη δεοντολογία της αδρότητας που είδαμε να σέβεται και ο Μενέλαος στο στ. 473.
□ Γιατί ο Ευριπίδης οργάνωσε έτσι τη σκηνή;
- 600 Πότε θα 'ρθεις:** τραγική ειρωνεία. Το ερώτημα αποκαλύπτει το ήθος της Ελένης.
- 602 Άα, ποιος είναι αυτός;** η Ελένη αντιλαμβάνεται την παρουσία του Μενέλαου. Αυτός φαίνεται πως κρυβόταν πίσω από τον τάφο του Πρωτέα.
- 602-3 Ο ανόσιος... με παγίδες:** η πλάνη της Ελένης τονίζει την τραγικότητά της.
- 604 Σα γρήγορο πουλάρι ή σα Μαινάδα:** οι Μαινάδες είναι οι ιερές Βακχίδες, οι συνοδοί του θεού Διονύσου. Κατεχόμενες από το πνεύμα του θεού και κυριευμένες από θεϊκή μανία και έκσταση (*βακχεία*) έτρεχαν μέσα στα δάση και τον λάτρευαν με οργιαστικές τελετές.
- 605 δεν πάω στο μνήμα;** η Ελένη καταφεύγει πάλι για ασφάλεια στο μνήμα του Πρωτέα.

Η Ελένη
αναγνωρίζει
τον Μενέλαο

MENEΛΑΟΣ

- Εσύ που φοβισμένη ορμάς απάνω
στον τάφου τα σκαλιά και στο βωμό του·
μη φεύγεις, στάσου· ως είδα τη θωριά σου,
σάστισα και βουδός έχω απομείνει. 610
- ΕΛ Ασέδεια, γυναίκες· μ' εμποδίζει*
να πάω στο μνήμα αυτός και πιάνοντάς με,
στο βασιλιά γυρεύει να με δώσει,
για να με παντρευτεί κι ας μην τον στέργω.
- ΜΕ Δε βοηθάω κακούς ούτε είμαι κλέφτης.
- ΕΛ Όμως η φορεσιά σου έτσι σε δείχνει.
- ΜΕ Στάσου, μην τρέχεις πια και μην τρομάζεις.
- ΕΛ Στέκομαι, γιατί αγγίζω αυτό το μέρος.
- ΜΕ Ποια είσαι; Ποια γυναίκα βλέπω μπρος μου;
- ΕΛ Ρωτώ κι εγώ το ίδιο. Εσύ ποιος είσαι; 620
- ΜΕ Τόσο πολύ να μοιάζει άλλη δεν είδα.
- ΕΛ Θεοί! Θεϊκό 'ναι να 'δρεις τους δικούς σου.
- ΜΕ Είσαι Ελληνίδα ή ντόπια από εδώ γύρω;
- ΕΛ Ελληνίδα· εσύ ποιος είσαι; Πες μου.
- ΜΕ Όμοια, απαράλλαχτη με την Ελένη!
- ΕΛ Κι εσύ με το Μενέλαο, τα 'χω χάσει.
- ΜΕ Σωστά το δύστυχο μ' έχεις γνωρίσει.
- ΕΛ Μετά από χρόνια στη γυναίκα σου ήρθες.

* ἀδικούμεθ', ὥς γυναῖκες· εἰργόμεσθα γὰρ
τάφου πρὸς ἀνδρὸς τοῦδε, καὶ μ' ἐλὼν θέλει
δοῦναι τυράννοις ὧν ἐφεύγομεν γάμους.

- 607-8 Εσύ που φοδισμένη... στο δωμό του:** σκηνογραφική και σκηνοθετική πληροφορία.
- 609 μη φεύγεις, στάσου:** σκηνοθετική πληροφορία. Η σκηνή χαρακτηρίζεται από έντονη σωματική κίνηση και δράση.
- 610 σάστισα και δουδός έχω απομείνει:** οι λέξεις αποδίδουν τη συναισθηματική κατάσταση των προσώπων (βλ. και παρακάτω στ. 607). Παρόμοια αντέδρασε ο Τεύκρος στη θέα της Ελένης.
- 611 Ασέβεια, γυναίκες:** η Ελένη στρέφεται στις γυναίκες του Χορού.
- 612 ... και πιάνοντάς με:** σκηνοθετική πληροφορία.
- 613 στο βασιλιά γυρεύει να με δώσει:** η στάση της Ελένης και η ερμηνεία που δίνει στις ενέργειες του Μενελάου προκαλούν τραγική ειρωνεία και τονίζουν την τραγικότητα της ηρωίδας.
- 616 Όμως η φορεσιά σου έτσι σε δείχνει:** για τη φορεσιά του Μενελάου έγινε λόγος στους στ. 472 και 478-81. Αυτή παίζει σημαντικό λειτουργικό ρόλο στο δράμα.
☐ *Να προσδιορίσετε αυτό τον ρόλο.*
- 617 Στάσου, μην τρέχεις:** μια ακόμη σκηνοθετική πληροφορία. Οι κινήσεις της Ελένης εξωτερικεύουν τα συναισθήματά της.
- 618 Στέκομαι, γιατί αγγίζω αυτό το μέρος:** η Ελένη έχει φτάσει αυτή τη στιγμή στον τάφο του Πρωτέα.
- 621 Τόσο πολύ να μοιάζει άλλη δεν είδα:** Παρόμοια αντέδρασε ο Τεύκρος στη θέα της Ελένης (στ. 90-2 και 188-9).
- 622 Θεϊκό 'ναι να 'δρεις τους δικούς σου:** η φράση έχει λαϊκή προέλευση. Πβ. «άγιο πράγμα να...» και «στο χέρι του θεού είναι να...».
- 627 Σωστά το δύστυχο μ' έχεις γνωρίσει:** η φράση οδηγεί στην πρώτη αναγνώριση (του Μενελάου από την Ελένη).

**Η δυσπιστία του
Μενελάου**

ΜΕ Γυναίκα μου; Σταμάτα, μη μ' αγγίζεις.
ΕΛ Που σου ἔδωσε ο Τυνδάρεως, ο γονιός μου. 630
ΜΕ Φαντάσματα αγαθά στείλε μου, Εκάτη.
ΕΛ Συντρόφισσα δεν είμαι της Εκάτης.
ΜΕ Κι εγώ δεν έχω πάρει δυο γυναίκες.
ΕΛ Ποιας άλλης είσαι ομόκλινος κι αφέντης;
ΜΕ Αυτής μες στη σπηλιά που ήρθε απ' την Τροία.
ΕΛ Εμένα μοναχά γυναίκα σου έχεις.
ΜΕ Σωστά δε βλέπω ή σάλεψεν ο νους μου;
ΕΛ Κοιτώντας με για την Ελένη δε με παίρνεις;
ΜΕ Μοιάζετε στη θωριά, μα ολότελα όχι.
ΕΛ Δε με γνωρίζεις; Σκέψου, τι άλλο λείπει; 640
ΜΕ Της μοιάζεις· τούτο βέβαια δεν τ' αρνιέμαι.
ΕΛ Τα μάτια σου θα σου το φανερώσουν.
ΜΕ Μα έχω άλλη γυναίκα, εδώ χαλάει.
ΕΛ Στην Τροία πήγε μόνο το είδωλό μου.*
ΜΕ Ίσκιους που δείχνουν ζωντανοί ποιος φτιάχνει;
ΕΛ Ο αιθέρας, που το ταίρι σου έχει πλάσει.
ΜΕ Απίστευτα όσα λες· θεός ο πλάστης;
ΕΛ Έργο της Ήρας, να μη μ' έχει ο Πάρις.
ΜΕ Μα σύγκαιρα στην Τροία κι εδώ πώς ήσουν;
ΕΛ Τ' όνομα ολούθε πάει, όχι το σώμα. 650
ΜΕ Άσε με, με περίσσιους ήρθα πόνους.
ΕΛ Μ' αφήνεις, για να φύγεις μ' έναν ίσκιο;
ΜΕ Να χαίρεσαι που μοιάζεις στην Ελένη.
ΕΛ Άα! μόλις βρήκα τον άντρα μου, τον χάνω.
ΜΕ Της Τροίας τους μόχθους, όχι εσέ, πιστεύω.
ΕΛ Αχ! πιότερο από με δυστυχισμένη**
δε βρίσκειται· μ' αφήνουν οι δικοί μου***
κι ούτε στους Έλληνες θα πάω και στην Ελλάδα

* οὐκ ἦλθον ἐς γῆν Τρωάδ', ἀλλ' εἶδωλον ἦν

** οἷ ἐγώ· τίς ἡμῶν ἐγένετ' ἀθλιωτέρα;

*** οἱ φίλτατοι λείπουσιν οὐδ' ἀφίξομαι
ἢ Ἕλληνας οὐδὲ πατρίδα τὴν ἐμὴν ποτε.

- 629 Σταμάτα, μη μ' αγγίζεις:** σκηνοθετική πληροφορία. Η Ελένη προσπαθεί να αγκαλιάσει τον Μενέλαο.
 □ *Είναι δικαιολογημένη η δυσπιστία του Μενελάου;*
- 631 Φαντάσματα αγαθά στείλε μου, Εκάτη:** η Εκάτη στην τραγική ποίηση είναι θεά του Κάτω Κόσμου. Αυτή ανακαλεί από τον Άδη τα πνεύματα των νεκρών και με αιφνίδιες και φρικιαστικές εμφανίσεις τρομάζει τους θνητούς. Περιπλανιέται στα σταυροδρόμια και τους τάφους μαζί με τα φαντάσματα των νεκρών και γι' αυτό ονομάζεται Ενοδία (έν + όδος). Ο Μενέλαος παρακαλεί η γυναίκα που βλέπει μπροστά του να μην του βγει σε κακό.
- 633 Κι εγώ δεν έχω πάρει δυο γυναίκες:** ο Μενέλαος εξακολουθεί να δρίσκεται σε σύγχυση. Αμφιταλαντεύεται ανάμεσα στην φαντασία και την πραγματικότητα, την Ελένη της Τροίας και την Ελένη της Αιγύπτου. Θεωρεί «αλήθεια» την Ελένη που έχει κρύψει στη σπηλιά και «είδωλο» αυτή που βλέπει μπροστά του.
- 644 Στην Τροία πήγε μόνο το είδωλό μου:** ο Ευριπίδης επιμένει στο μοτίβο του «είδωλου» για την εξέλιξη του μύθου μέχρι αυτό το σημείο.
- 648 Έργο της Ήρας, να μη μ' έχει ο Πάρος:** την άποψη αυτή ανέπτυξε η Ελένη στον προλογικό της μονόλογο (στ. 37-43).
- 649 Μα σύγκαιρα στην Τροία κι εδώ πώς ήσουν;** πιστεύεται πως ο Ευριπίδης γελοιοποιεί εδώ τον Μενέλαο και τον παρουσιάζει βραδύνου.
- 652 Μ' αφήνεις, για να φύγεις μ' έναν ίσκιο;** ο Μενέλαος ετοιμάζεται να φύγει. Η κίνησή του επηρεάζει συναισθηματικά την Ελένη.

2η Σκηνή (στ.659-837)

Πρόσωπα: Αγγελιαφόρος Α' - Μενέλαος - Ελένη - Χορός

*Ο Αγγελιαφόρος
αναγγέλλει
την εξαφάνιση
της Ελένης
από τη σπηλιά*

ΑΓΓΕΛΙΑΦΟΡΟΣ

Σε γύρευα, Μενέλαε, και σε βρίσκω,
παντού στον ξένο τόπο τριγυρνώντας·
με στείλαν οι συντρόφοι μας να ψάξω. 660

ΜΕΝΕΛΑΟΣ

Τι τρέχει; Οι ντόπιοι μήπως σας ριχτήκαν;
ΑΓ Θάύμα τρανό· τα λόγια δεν το φτάνουν.
ΜΕ Λέγε· κάτι σπουδαίο, με τόση διάση, θα 'χεις.
ΑΓ Οι κόποι σου όλοι πήγανε χαμένοι.
ΜΕ Κλαις συμφορές παλιές· ποιο το μαντάτο;
ΑΓ Εχάθηκε η γυναίκα σου πετώντας*
μες στον αιθέρα· ανέδηκε στα ουράνια
κι άφησε τη σπηλιά αδειανή που μέσα
την είχαμε· είπε τούτα. «Τρωαδίτες
670
δυστυχισμένοι κι οι Έλληνες, για μένα
πεθάνατε στου Σκάμαντρου τις όχθες,
ξεγελασμένοι από της Ήρας τα έργα,
νομίζοντας πως την Ελένη ο Πάρις
κρατούσε, όμως καθόλου δεν την είχε.
Αφού έμεινα όσο χρειαζόταν, τώρα,
που τέλειωσα της μοίρας τα γραμμένα,
στους ουρανούς πηγαίνω, στο γονιό μου.
Κι η δύσμοιρη Ελένη που δε φταίει,
680
φορτώθηκε τις ντροπιασμένες φήμες».
Χαίρε της Λήδας κόρη, εδώ βρισκόσουν;
Τους έλεγα πως πήγες ψηλά στ' άστρα·
φτερά δεν ήξερα πως έχεις. Όμως πάλι
δε θα σ' αφήσω να μας περιπαίξεις
ξανά, φτάνουν τα πάθη που υποφέραν
ο άντρας σου στην Τροία κι οι σύμμαχοί του.

* *δέδηκεν ἄλοχος σὴ πρὸς αἰθέρος πτυχὰς
ἀρθεῖσ' ἄφαντος· οὐρανῷ δὲ κρύπτεται
λιποῦσα σεμνὸν ἄντρον οὗ σφ' ἐσώζομεν.*

- 660 παντού στον ξένο τόπο τριγυρνώντας:** η περιπλάνηση ενός Έλληνα σε μια εχθρική κι αφιλόξενη χώρα φαίνεται αφύσικη. Η θεατρική όμως συμβατικότητα το επιτρέπει.
- 661 με στείλαν οι συντρόφοι μας:** ο Μενέλαος έχει προετοιμάσει τους θεατές για την παρουσία των συντρόφων (βλ. στ. 482-5). Ο Αγγελιαφόρος υποδηλώνει έμμεσα την ταυτότητά του.
- 663 θαύμα τρανό:** όπως συμβαίνει σε ανάλογες περιπτώσεις, ο Αγγελιαφόρος αποφεύγει να ανακοινώσει τον λόγο της παρουσίας του αμέσως. Έτσι ενισχύει το ενδιαφέρον των θεατών και την αγωνία του Μενελάου και της Ελένης.
- 664 Λέγε· κάτι σπουδαίο... θα 'χεις:** σκηνοθετική πληροφορία. Ο Αγγελιαφόρος έρχεται διαστικός και λαχανιασμένος.
- 666 Κλαις συμφορές παλιές:** ο Μενέλαος ακούγοντας τα αόριστα λόγια του Αγγελιαφόρου υποθέτει πως αυτός αναφέρεται στα πολεμικά θάσανα κατά τη διάρκεια του Τρωικού πολέμου.
- 667 Εχάθηκε η γυναίκα σου:** η πληροφορία έχει δραματική σημασία.
□ *Να την προσδιορίσετε.*
- 670-5 Τρωαδίτες... δεν την είχε:** ο ευθύς λόγος δίνει αμεσότητα και ζωντάνια στη σκηνή. Ο Ευριπίδης καταδικάζει έμμεσα τον Τρωικό πόλεμο παρουσιάζοντας τους Έλληνες και τους Τρώες να αγωνίζονται για μάταια πράγματα.
- 678 στους ουρανούς πηγαίνω:** η Ελένη-είδωλο εννοεί τον Δία. Η ηρωίδα στο δράμα άλλοτε ονομάζεται *Τυνδαρίς* και άλλοτε *Διὸς παῖς*.
- 679-80 Κι η δύσμοιρη Ελένη ...φήμες:** αποκαθίσταται η τιμή και η αξιοπρέπεια της Ελένης από το είδωλό της.
- 681 Χαίρε της Λήδας κόρη:** ο Αγγελιαφόρος αντιλαμβάνεται την παρουσία της Ελένης και πιστεύει πως είναι το είδωλο που πέταξε στον ουρανό. Η σκηνή αυτή θεωρείται από τις «πιο ευρηματικές στην ευριπίδεια δραματολογία» και ως «πραγματικά γοητευτικό σημείο», ενώ άλλοι την κατατάσσουν στα κωμικά στοιχεία του έργου.
□ *Ποιες σκηνές από την Ιλιάδα και την Οδύσσεια θυμίζει το περιστατικό;*
- 682 Τους έλεγα πως πήγες ...στ' άστρα:** ο Αγγελιαφόρος εννοεί τους συντρόφους του. Εδώ αυτοσαρκάζει την άστοχή του σκέψη.

**Η αναγνώριση
της Ελένης από
τον Μενέλαο**

**Εκδηλώσεις
ευτυχίας από τον
Μενέλαο και την
Ελένη**

- ME Αυτά με κείνα σμίγουν· συμφωνούνε
τα λόγια· μου είπε αλήθεια. Ω! λαμπρή μέρα,
που μες στην αγκαλιά μου σ' έχει φέρει!
- ΕΛΕΝΗ Τόσος πολύς καιρός, αγαπημένε, 690
και τώρα μόλις η χαρά για μένα.
Φίλες μου, να, πασίχαρη αγκαλιάζω
τον άντρα μου, αφού πλήθος κύκλους
έκανε ο φωτοδότης ήλιος.
- ME Κι εσένα εγώ· με πλημμυρούν τα λόγια
κι όμως δεν ξέρω πώς να πρωταρχίσω.
- ΕΛ Αναγαλλιάζω, πέτομαι κι αφήνω
λεύτερα τα μαλλιά, σταλάζουν
τα δάκρυα ποτάμι απ' τη χαρά,
καθώς σφιχτά σε σφίγγω, λατρευτέ μου. 700
- ME Δεν παραπονιέμαι άλλο, καλή μου·
την κόρη έχω του Δία και της Λήδας,
που κάποτε οι Διόσκουροι, τ' αδέρφια της,
καβάλα στ' άσπρα αλόγατα, βαστώντας
του γάμου τους πυρσούς, τη μακαρίσαν
κι ένας θεός από το σπιτικό μου
την άρπαξε, για να την οδηγήσει
σε τύχες πιο χαρούμενες. Για μας*
έγινε τώρα το κακό ευτυχία 710
κι ύστερα από καιρούς σε ξαναφέρει
στον άντρα σου κοντά. Μακάρι
να χαίρομαι την τύχη την καλή.
- ΧΟΡΟΣ Την ίδια κάνω ευχή· πάντα χαρούμενος·
όταν σμίγουνε δυο, διπλή η χαρά τους.
- ΕΛ Φίλες μου, δεν αναστενάζω,
δε θλίδομαι για τα παλιά.
Τον άντρα μου έχω, που τον καρτερούσα
χρόνια και χρόνια να 'ρθει από την Τροία
- ME Πάλι μαζί· περάσαν τόσα του καιρού
γυρίσματα και τώρα πια μαθαίνω 720
τις δολοπλόκες τέχνες της θεάς.
Τα δάκρυα είναι της χαράς μου·
στέρεψε η θλίψη, μόνο αναγαλλιάζω.

* τὸ κακὸν δ' ἀγαθὸν σέ τε κάμῃ συνάγαγε, πόσιν
χρόνιον, ἀλλ' ὅμως ὀναίμην τύχας.

- 687** **Αυτά με κείνα σμίγουν:** πρόκειται για τη δεύτερη αναγνώριση, της Ελένης από τον Μενέλαο. Ο Μενέλαος συνδυάζει αυτά που διαδραματίζονται μπροστά του με τα λόγια της Γερόντισσας -θυρωρού. Η σκηνή αυτή της αναγνώρισης είναι ανάλογη με εκείνη της αναγνώρισης της Ιφιγένειας από τον Ορέστη στην *Ιφιγένεια την εν Ταύροις* του Ευριπίδη (στ. 822-66).
- 690** **Τόσος πολύς καιρός, αγαπημένε:** δέκα χρόνια χρειάστηκαν οι Έλληνες, για να κατακτήσουν την Τροία (στ. 138), και επτά χρόνια πέρασαν από την άλωσή της (στ. 136)
- 692-3** **Φίλες μου, να... αγκαλιάζω τον άντρα μου:** σκηνοθετική πληροφορία. Η Ελένη στρέφεται στις γυναίκες του Χορού. Στις Ελληνίδες γυναίκες του Χορού στρέφεται και η Ιφιγένεια στην *Ιφιγένεια την εν Ταύροις* του Ευριπίδη μετά την αναγνώριση του Ορέστη (στ. 842-4).
- 695** **Κι εσένα εγώ:** και ο Μενέλαος αγκαλιάζει εδώ την Ελένη. Στον στ. 629 ο Μενέλαος δεν επέτρεπε σ' αυτήν ούτε να τον αγγίξει.
- 696** **κι όμως δεν ξέρω πώς να πρωταρχίσω:** ο Μενέλαος βρίσκεται σε μεγαλύτερη σύγχυση και ταραχή από την Ελένη. Εννοεί πως πολλά πρέπει να λεχτούν ακόμη μεταξύ τους, πριν συνειδητοποιήσει την πραγματικότητα.
- 697-8** **κι αφήνω/λεύτερα τα μαλλιά:** εκδήλωση χαράς. Τα λόγια, ενδεχομένως, συνοδεύονται από ανάλογη κίνηση.
- 704** **καβάλα στ' άσπρα αλόγατα:** σύμφωνα με την παράδοση, ο Ποσειδών είχε δώσει στους Διόσκουρους δύο άσπρα άλογα. Με αυτά εμφανίζονταν στους ναυτιλλομένους που κινδύνευαν.
- 706-7** **κι ένας θεός... την άρπαξε:** ο Μενέλαος δεν έχει ακούσει για τον ρόλο του Ερμή και τη σκηνή της αρπαγής της Ελένης από αυτόν (στ. 276-85). Ακουσε όμως για τον ρόλο της Ήρας (στ. 648) και ο ίδιος μίλησε για «θεό πλάστη» του «ειδώλου» (στ. 647).
- 720-1** **και τώρα πια μαθαίνω... της θεάς:** εννοεί τον δόλιο ρόλο της Ήρας για τον οποίο μίλησε η Ελένη (στ. 648) και επιβεβαίωσε το «είδωλό» της (στ. 673-4).

**Η Ελένη αφηγείται
την περιπέτειά της
στον Μενέλαο**

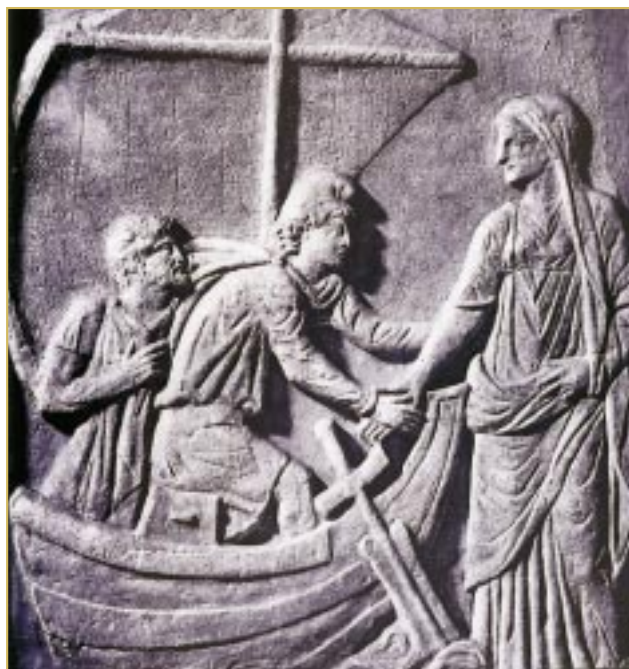
- ΕΛ Και τι να πω; Ποιος το 'δαξε στο νου του,
να σ' έχω απρόσμενα στην αγκαλιά μου;
ΜΕ Κι εγώ που σε θαρρούσα εκεί στην Τροία
στους κακορίζικους τους πύργους.
Πώς σ' άρπαξαν απ' το παλάτι, πες μου.
ΕΛ Στης συμφοράς γυρίζεις την αρχή·
άαχ! την πικρή ιστορία ζητάς να μάθεις. 730
ΜΕ Μίλησε· πρέπει όσα μας δίνουν,
καλά ή κακά, οι θεοί ν' ακούμε.
ΕΛ Σιχαίνομαι τα λόγια που θα πω.
ΜΕ Λέγε· γλυκιά ξαλάφρωσή 'ναι
τις περασμένες να σου λένε δυστυχίες.
ΕΛ Δεν πήγα εγώ με γρήγορο καράδι^{**}
στην αγκαλιά ενός δάρδαρου, ούτε
σε ντροπιασμένο πλάγιασα κρεβάτι.
ΜΕ Τότε ποια μοίρα, ποιος θεός σε πήρε;
ΕΛ Ο γιος του Δία, καλέ μου, και της Μαίας 740
στη χώρα μ' έφερε του Νείλου.
ΜΕ Απίστευτο· πούθε σταλμένος; Φοδερά λόγια!
ΕΛ Έκλαψα τότε, ακόμη κλαίω και τώρα·
η ομόκλινη μ' αφάνισε του Δία.
ΜΕ Η Ήρα; Ποιων τάχα το κακό ζητούσε;
ΕΛ Αχ! συμφορά μου, εκείνες οι πηγές
όπου οι θεές λουστήκαν
κι ήρθ' η αμάχη για την ομορφιά τους.
ΜΕ Όμως γιατί να κατατρέξει εσέν' η Ήρα;
ΕΛ Για να μη μ' έχει ο Πάρις 750
ΜΕ Πώς; Λέγε.
ΕΛ που ήμουν γι' αυτόν της Κύπριδας το δώρο.
ΜΕ Α! δύστυχη.
ΕΛ Ναι, δύστυχη· κι εδώ στην Αίγυπτο ήρθα.
ΜΕ Και του έδωσε το είδωλό σου, ως λες.

* λέγ'· ὥς ἀκουσὰ πάντα δῶρα δαιμόνων.

** οὐκ ἐπὶ θαρδάρου λέκτρα νεανία
πετομένας κόπας,
πετομένον δ' ἔρωτος ἀδίκων γάμων.

- 728 Πώς σ' άρπαξαν απ' το παλάτι:** εδώ τελειώνει η σκηνή της αναγνώρισης. Ο Μενέλαος επιθυμεί να πληροφορηθεί την περιπέτεια της Ελένης.
- 731-2 πρέπει όσα μας δίνουν... οι θεοί ν' ακούμε:** η λαϊκή θρησκευτική αντίληψη της εποχής. Οι άνθρωποι πρέπει να δέχονται αδιαμαρτύρητα όσα τους δίνουν οι θεοί. Αλλιώς διαπράττουν ύδρη (βλ. και στ. 303-5).
- 734-5 γλυκιά ξαλάφρωσή 'ναι ...να σου λένε:** ευγενική ενθάρρυνση του Μενελάου προς την Ελένη να του πει ό,τι αυτός επιθυμεί να μάθει.
- 736-8 Δεν πήγα εγώ... κρεβάτι:** δυο φορές η Ελένη απέφυγε να ικανοποιήσει την επιθυμία του Μενελάου (στ. 730, 733).
- 740 Ο γιος του Δία... και της Μαίας:** εννοεί τον Ερμή.
- 744 η ομόκλινη μ' αφάνισε του Δία:** δηλ. η Ήρα
- 748 κι ήρθ' η αμάχη για την ομορφιά του:** Φαίνεται πως η «κρίσις περί του κάλλους» είναι γνωστή στον Μενέλαο. Αυτός αγνοεί την τροπή που πήραν τα πράγματα μετά την παρέμβαση της θεάς Ήρας.
- 752 που ήμουν γι' αυτόν της Κύπριδας το δώρο:** γι' αυτό μίλησε η Ελένη στον προλογικό μονόλογό της (στ. 30-4).

Ανάγλυφο (2ου αι. π.Χ.) Η απαγωγή της Ελένης από τον Πάρι (Μουσείου Λατερανού)

**Η Ελένη πληροφορεί
τον Μενέλαο
για τις συμφορές
της οικογένειάς τους.**

ΕΛ Στο σπίτι σου τι θρήνος, μάνα, ω μάνα,
τι πένθος, τι χαμός!
ΜΕ Τι λες;
ΕΛ Χάθηκε η μάνα μου· για τις ντροπές μου
πέρασε δρόχο στο λαιμό της. 760
ΜΕ Την άμοιρη· η κόρη μας Ερμιόνη ζει;
ΕΛ Ανύπαντρη, άτεκνη, μαραίνεται και κλαίει
για το δικό μου ατιμασμένο γάμο.
ΜΕ Ω! Πάρη, που μου ρήμαξες το σπίτι,
αυτά κι εσένα αφάνισαν και μύριους
Έλληνες χαλκαρματωμένους.
ΕΛ Κι εμένα την καταραμένη,
την κακορίζικη, ο θεός αλάργα
μ' απόδιωξε απ' την πόλη κι από σένα
κι άφησα -που δεν άφησα ποτέ- 770
τον άντρα μου και τα παλάτια
για ντροπιασμένους έρωτες τραδώντας.
ΧΟ Αν όλα παν καλά από δω και πέρα,*
οι συμφορές σας οι παλιές θα σδήσουν.
ΑΓ Άσε, Μενέλαε, τη χαρά μαζί σας
να γευτώ· δεν την ξέρω, μα τη βλέπω.
ΜΕ Ζύγωσε, γέροντα, κι εσύ να κουδεντιάσεις.
ΑΓ Γι' αυτήνε δε μοχθήσαμε στην Τροία;**
ΜΕ Δεν είναι αυτή, οι θεοί μας ξεγελάσαν·
κρατούσαμε μια ολέθρια νεφέλη. 780
ΑΓ Τι λες;
Τόσος μόχθος κι αγώνας για έναν ίσκιο;
ΜΕ Έργα της Ήρας και τριών θεών αμάχη.
ΑΓ Η αληθινή γυναίκα σου είναι τούτη;
ΜΕ Αυτή· και να πιστέψεις όσα λέω.

* *εἰ καὶ τὰ λοιπὰ τῆς τύχης εὐδαίμονος
τύχοιτε, πρὸς τὰ πρόσθεν ἀρκέσειεν ἄν.*

** *οὐχ ἦδε μόχθων τῶν ἐν Ἰλίῳ θραβεύς;
οὐχ ἦδε, πρὸς θεῶν δ' ἦμεν ἠπατημένοι,
νεφέλης ἄγαλμ' ἔχοντες ἐν χεροῖν λυγρόν.*

- 759** **Χάθηξε η μάνα μου:** την ιδέα αυτή συναντήσαμε στους στ. 157-60, 233-5, 253, 328-9.
- 761** **η κόρη μας Ερμιόνη ζει:** στην κόρη της Ερμιόνη αναφέρθηκε η Ελένη στο στ.320-1.
- 764** **Ω! Πάρη, που μου ρήμαξες το σπίτι:** βασικός ο λόγος του Μενελάου. Ο Μενέλαος μεταθέτει την ευθύνη για τις συμφορές του σπιτιού του και τον θάνατο Ελλήνων και Τρώων από την Ελένη στον Πάρη. Ο ποιητής σκόπιμα έδωσε την ηρωίδα να τονίζει τη δική της υποτιθέμενη ευθύνη και ενοχή. Με αυτό τον τρόπο καθιστά τη δικαίωση και την αποκατάσταση της τιμής της Ελένης πιο αποτελεσματική από δραματική άποψη. (Βλ. και στ. 64, 90-4, 132-4, 157, 166, 231-3).
- 768-9** **ο θεός αλάργα.....από σένα:** συμπυκνώνονται δυο βασικές ιδέες του έργου, η ιδέα της αγάπης για την πατρίδα (βλ. και στ.310-1) και η ιδέα της συζυγικής πίστης.
- 775-6** **Άσε, Μενέλαε.....να γευτώ:** ο Αγγελιαφόρος παρακολουθούσε σιωπηλός τις εκδηλώσεις χαράς των δύο συζύγων. Εδώ παρεμβάινει αυτόδουλα. Ο ρόλος του Γέροντα ξεπερνά τα όρια ενός τυπικού Αγγελιαφόρου. Πρόκειται για έναν πιστό σύντροφο-υπηρέτη του Μενελάου που επιτελεί τη λειτουργία Αγγελιαφόρου.
- 777** **Ζύγωσε, γέροντα..... :** η προσφώνηση δίνει ένα γνώρισμα του υπηρέτη του Μενελάου που σχετίζεται με την ηλικία του.
- 782** **Τόσος μόχθος κι αγώνας για έναν ίσκιο; :** ο Αγγελιαφόρος αρπάζεται από τη λέξη «νεφέλη» που χρησιμοποίησε ο Μενέλαος και καταδικάζει τον Τρωικό πόλεμο, που έγινε για ένα είδωλο, για μια νεφέλη. Μέσα από αυτό καταδικάζεται η ματαιότητα όλων των πολέμων. Εδώ δρίσκεται η κεντρική ειρωνεία του έργου και ο αντιπολεμικός του χαρακτήρας.

**Ο Αγγελιαφόρος
φιλοσοφεί με δάση
τα γεγονότα**

ΑΓ Δυσκολονόητος ο θεός, παιδί μου*
ολοένα αλλάζει. Εδώθε κείθε σέρνει,
πότε ψηλά, πότε βαθιά τα πάντα·
ο ένας δυστυχάει, ο άλλος όχι,
790 όμως κι αυτός κακό θάνατο βρίσκει·
δεν έχει πάντα η τύχη σιγουριά. Κι οι δυο σας
δάσανα δοκιμάσατε, απ' του κόσμου
τα λόγια εσύ, κι αυτός απ' τους πολέμους.

Σαν πολεμούσε, τίποτε δικό του·
και τώρα δίχως κόπο η ευτυχία.
Δεν ντρόπιασες το γέροντα γονιό σου
και τους Διόσκουρους, δεν έχεις κάνει
όσα δεινά σου φόρτωσαν. Θυμάμαι
το γάμο σου, στο νου μου ξαναφέρνω
800 πώς έτρεχα δαστώντας τις λαμπάδες
πλάι στο αμάξι σου κι εσύ νυφούλα
μαζί μ' αυτόν το πατρικό σου σπίτι
το ευτυχισμένο χαιρετούσες. Όποιος**
δε νιώθει σέβας για τ' αφεντικά του
και δε συμπάσχει σε χαρές και λύπες,
δούλος κακός. Εγώ κι αν είμαι σκλάβος,
θέλω μες στους καλούς να με λογιάζουν·
λεύτερος αν δεν είμαι, λεύτερη έχω
ψυχή· το 'να κακό κάλλιο απ' τα δύο: φαύλη
να' χω καρδιά και δούλο να με λένε.
810

**Ο Μενέλαος
δίνει εντολές
στον Αγγελιαφόρο**

ΜΕ Μόχθους πολλούς μαζί μου πολεμώντας
πέρασες, γέρο· τώρα, έλα, μοιράσου
την ευτυχία μου· τρέξε στους συντρόφους
που μας απόμειναν και πες τα νέα·
πώς είναι εδώ τα πράγματα· ας προσμένουν
έτοιμοι στο γιαιλό για τους αγώνες

* ὦ θύγατερ, ὁ θεὸς ὥς ἔφν τι ποικίλον
καὶ δυστέκμαρτον. εὖ δέ πως πάντα στρέφει
ἐκεῖσε κα̑κεῖσ' ἀναφέρων· ὃ μὲν πονεῖ,
ὃ δ' οὐ πονήσας ἀν̑θις ὄλλνται κακῶς.

** κακὸς γὰρ ὅστις μὴ σέβει τὰ δεσποτῶν
καὶ ξυγγέγηθε καὶ συνωδίνει κακοῖς.

- 786** **Δυσκολονόητος ο θεός:** ο Αγγελιαφόρος στρέφεται στην Ελένη. Ο θεός εδώ ταυτίζεται με τον δαίμονα ή την τύχη και, επομένως, το πεπρωμένο. Η φράση θυμίζει την ανάλογη του Μενάνδρου (απόσπ.8): «ὡς ποικίλον πράγμ' ἐστὶ καὶ πλάνον τύχη» (= πόσο δυσκολονόητο και απατηλό πράγμα είναι η τύχη). Τονίζεται η αστάθεια των ανθρωπίνων πραγμάτων.
- 787-90** **Εδώθε κείθε...δρίσκει:** ο λόγος του Αγγελιαφόρου έχει τυπικό ρητορικό χαρακτήρα. Ο Αγγελιαφόρος μιλά με γενικό και θεωρητικό τρόπο για το ευμετάβολο της τύχης και εκθέτει τα συμπεράσματά του από την εξέλιξη των πραγμάτων.
- 791-8** **Κι οι δυό σας.....φόρτωσαν:** το παράδειγμα της Ελένης και του Μενελάου αισθητοποιεί τη θεωρία του Αγγελιαφόρου για την τύχη.
- 796** **Δεν ντροπιάσες το γέροντα γονιό σου:** δηλ. τον Τυνδάρεω. Η δικαίωση και η εξιλέωση της Ελένης έρχεται και από τον γέροντα υπηρέτη του Μενελάου.
- 798-803** **Θυμάμαι.....χαιρετούσες:** ο Μενέλαος αναφέρθηκε στον γάμο της Ελένης στους στ. 703-5. Η αναπόληση του Αγγελιαφόρου δημιουργεί μια παραστατική εικόνα που ανάγεται στο παρελθόν και υπογραμμίζει τη σχέση του με τον Μενέλαο και την Ελένη.
- 803-4** **Όποιος/δε.....αφεντικά του:** ορισμός του κακού δούλου. Καθορίζεται στο σημείο αυτό ακόμη καλύτερα η σχέση του Αγγελιαφόρου με τον Μενέλαο.
☐ Ποια στοιχεία της σκηνής με τον Αγγελιαφόρο αποκαλύπτουν τη στενή σχέση του με τον Μενέλαο;
- 806** **Εγώ κι αν είμαι σκλάβος:** στοιχείο της ταυτότητας και του ήθους του Αγγελιαφόρου. Αυτός εκφράζει ικανοποίηση για τη θέση του με μια σειρά από γνωμικές φράσεις άσχετες με την υπόθεση, αλλά δηλωτικές του θυμόσοφου χαρακτήρα του.
- 807** **Θέλω μες στους καλούς να με λογιάζουν:** το επίθετο «καλός»(=γενναῖος) θα ηχούσε σαν οξύμωρο σχήμα στον μέσο θεατή του 5^{ου} π.Χ. αι.
- 808-9** **Λεύτερος αν δεν είμαι, λεύτερη έχω /ψυχή:** διάκριση ανάμεσα στην ψυχική και τη σωματική ελευθερία. Ο Αγγελιαφόρος παρουσιάζεται ως ο τύπος του ανθρώπου που προσπαθεί να εξισορροπήσει τις σωματικές ελλείψεις και αδυναμίες με τις αρετές της ψυχής. Μια ανάλογη ιδέα εκφράζει ο Ευριπίδης στην τραγωδία του *Ίων* (στ.854-6): «ἐν γάρ τι τοῖς δούλοισιν αἰσχύνῃν φέρει /τοῦνομα· τὰ δ' ἄλλα πάντα τῶν ἐλευθέρων /οὐδὲν κακίων δοῦλος, ὅστις ἐσθλὸς ᾗ» (=στους δούλους ντροπή προκαλεί μόνο η λέξη (δούλος), ενώ σ' όλα τα άλλα δε διαφέρουν από τους ελεύθερους. Ο δούλος δεν είναι καθόλου χειρότερος, αν είναι έντιμος).
- 811-2** **Μόχθους.....πέρασες:** τα λόγια του Μενελάου δικαιολογούν την οικειότητα που υπάρχει ανάμεσα σ' αυτόν και τον υπηρέτη του .
- 815-6** **ας προσμένουν/ έτοιμοι.....για τους αγώνες:** εδώ προοικονομείται κάτι που θα συμβεί αργότερα στο έργο. Τούτο δείχνει τη θαυμαστή οικονομία του έργου και τη δραματική τεχνική του Ευριπίδη.

που ἔχω να κάνω ακόμη, αν θα μπορέσω,
 καθώς ελπίζω, ετούτην απ' τη χώρα
 ν' αρπάξω· ας αγρυπνούν κι όλοι ενωμένοι,
 σε μια σμίγοντας τύχη, απ' τους βαρβάρους 820
 κάποιο να βρούμε τρόπο να σωθούμε.
 ΑΓ Θα γίνουν, βασιλιά μου αυτά· μα βλέπω*
 κούφια τη μαντική, ψευτιές γεμάτη.
 Με τη φωτιά και τα πουλιά μαντείες
 τίποτα δεν αξίζουν· αν πιστεύεις
 πως τα πουλιά ωφελούνε τους ανθρώπους,
 ανόητος είσαι. Ο Κάλχας στο στρατό μας
 δε μίλησε καθόλου, κι ας θωρούσε
 να χάνονται οι δικοί του για έναν ίσκιο· 830
 κούρσεψαν ανωφέλευτα τη χώρα·
 θα πεις, δεν το ἔθελε ο θεός· και γιατί τότε
 πηγαίνουμε στους μάντεις; Όταν κάνεις
 θυσίες στους θεούς, να τους γυρεύεις
 τα καλά μόνο κι άσε τις μαντείες·
 ξεγέλασμα είναι στη ζωή· κανέννας
 δεν πλούτισε μ' αυτές όντας τεμπέλης·
 σωστό μυαλό και νους, να σοφός μάντης.**

* *ἀλλά τοι τὰ μάντεων
 ἐσεῖδον ὥς φαῦλ' ἐστὶ καὶ ψευδῶν πλέα.
 οὐδ' ἦν ἄρ' ὕγιες οὐδὲν ἐμπύρου φλογός
 οὐδὲ πτερωτῶν φθέγματ'.*

** *γνώμη δ' ἀρίστη μάντις ἦ τ' εὐδουλία·*

816-7 για τους αγώνες/ που' χω να κάνω ακόμη: ο Μενέλαος συνειδητοποιεί τη σοβαρότητα της κατάστασης. Μετά τη χαρά της αναγνώρισης ακολουθεί η αγωνία για τη σωτηρία.

822-3 μα δλέπω /κούφια τη μαντική, ψευτιές γεμάτη: ο Ευριπίδης με το στόμα του Αγγελιαφόρου εκφράζει το κατηγορητήριο του εναντίον των μάντεων και της μαντικής. Η έκρηξη του Αγγελιαφόρου είναι αναπάντεχη και άσχετη με τη δραματική κατάσταση. Παρατηρείται από πολλούς πως εδώ ήταν η κατάλληλη θέση για την καταδίκη του πολέμου που αποτελεί βασική ιδέα του έργου. Πάντως η καταφορά του Αγγελιαφόρου εναντίον των μάντεων εκφράζει την οργή των Αθηναίων εναντίον των μάντεων και των χρησμολόγων που ενθάρρυναν τη Σικελική εκστρατεία, η οποία κατέληξε στην πρωτοφανή ταπείνωση των Αθηναίων.

□ *Ο Ευριπίδης δάξει ανθρώπους «της κοινής λογικής» να εκφέρουν παρόμοιες απόψεις για τους μάντεις. Να σχολιάσετε την επιλογή του.*

824-5 Με τη φωτιά και τα πουλιά / δεν αξίζουν: οι μάντεις προέδλεπαν το μέλλον και εξηγούσαν το παρελθόν παρακολουθώντας τον τρόπο με τον οποίο καίγονταν τα θύματα στη φωτιά (έ μ π υ ρ α) ή ερμηνεύοντας τις φωνές και το πέταγμα των πουλιών (πετρωτῶν φθέγματα).

□ *Θυμηθείτε περιπτώσεις οιωνοσκοπίας από την Ιλιάδα.*

827 Ο Κάλχας: είναι ο περίφημος μάντης του ομηρικού έπους, όπως ο Τειρεσίας είναι ο μάντης της τραγωδίας.

831 θα πεις, δεν το'θελε ο θεός: ο Αγγελιαφόρος αντικρούει ένα σύνηθες επιχείρημα των υπερασπιστών της μαντικής. Οι μάντεις, όταν δεν μπορούσαν να προβλέψουν το μέλλον, το απέδιδαν στην άρνηση των θεών.

832-4 Όταν κάνεις.....τα καλά μόνο: ο Αγγελιαφόρος πιστεύει πως υπάρχουν δύο τρόποι άμεσης επικοινωνίας με τον θεό, η θυσία και η προσευχή. Η θέση του, που δεν την δικαιολογεί, είναι σύμφωνη με το ήθος του και την περιορισμένη πνευματική του ικανότητα.

835-6 κανέννας /δεν πλούτισε τεμπέλης: οι μάντεις είχαν τη φήμη ότι ήταν φιλάργυροι. Ο Σοφοκλής στην *Αντιγόνη* του (στ.1055) τους χαρακτηρίζει «φιλάργυρον γένος» και στον *Οιδίποδα Τύραννο*(στ.388-9) λέει για τον Τειρεσία ότι είναι «δόλιος άγύρτης, όστις έν τοίς κέρδεσιν /μόνον δέδορκε» (= δόλιος απατεώνας που έχει ανοιχτά τα μάτια του μόνο στο χρήμα). Πρόκειται για παροιμιακή φράση που με διάφορες παραλλαγές χρησιμοποιεί ο Ευριπίδης σε πολλά έργα του.

837 σωστό μυαλό και νους, να σοφός μάντης: σύμφωνα με τη γνώμη του Αγγελιαφόρου οι μόνοι προφήτες που μπορεί να εμπιστευθεί ο άνθρωπος είναι η γνώμη και η ευλογία. Οι όροι ήταν συνήθεις στον χώρο των σοφιστών και φανερώνουν την επίδρασή τους στον ποιητή. Μια παρόμοια αντίληψη εκφράζει και ο Σοφοκλής, όταν δάξει τον Οιδίποδα να λέει στον Τειρεσία ότι έλυσε το αίνιγμα της Σφίγγας «γνώμη κυρήσας ούδ' άπ' οίωνων μαθών» (=αφού πέτυχα τη λύση με τη σκέψη μου και χωρίς να τη μάθω από την οιωνοσκοπία).

Στο σημείο αυτό αποχωρεί ο Αγγελιαφόρος, σύμφωνα με την υπόδειξη του Μενέλαου.

3η Σκηνή (στ.838-950)

Πρόσωπα: Χορός - Ελένη - Μενέλαος

*Ο Μενέλαος
αφηγείται
στην Ελένη
τις περιπέτειές του*

ΧΟΡΟΣ

Στα όσα είπε ο γέρος συμφωνώ· άμα
κερδίσεις τους θεούς, στο σπιτικό σου
την πιο μεγάλη μαντική έχεις μπάσει. 840

ΕΛΕΝΗ

Ως τώρα πάνε όλα καλά· απ' την Τροία,
δύστυχε, και να μάθω πώς εσώθης,
κανένα κέρδος· όμως λαχταρούμε
ν' ακούσουμε τα πάθη των δικών μας.

ΜΕΝΕΛΑΟΣ

Με ρώτησες πολλά μ' ένα σου λόγο .
Τι να σου πω για τους χαμούς στο Αιγαίο,
κατάνακρα στην Εύβοια τις πανούργες
φωτιές του Ναύπλιου, τα γυρίσματά μου
στην Κρήτη, στη Λιδύη και στου Περσέα
τον ψηλό κάβο; Δε θα σε χορταίνουν 850
τα λόγια μου κι εγώ θα τυραννιόμουν
τα πάθη τα παλιά ιστορώντας· έτσι
διπλά θα μας δασάνιζε κι η θλίψη .

ΕΛ Καλύτερα μου απάντησες παρ' όσο
σ' ερώτησα. Μονάχα ετούτο πές μου
κι άφησε τ' άλλα · πόσα χρόνια τάχα
παράδεχνες στης θάλασσας το κύμα;

ΜΕ Χρόνους εφτά με τα καράδια· πρώτα
δέκα χρονιές πολέμαγα στην Τροία.

*Ο κίνδυνος που
απειλεί τον Μενέλαο*

ΕΛ Πόσος καιρός! Φτωχέ, εκεί πέρα εσώθης 860
κι ήρθες εδώ για να σε θανατώσουν.

ΜΕ Τι' πες; Τι λες, γυναίκα, μ' αφανίζεις.

ΕΛ Βιάσου και φύγε γρήγορα απ' τη χώρα.
Θα σε σκοτώσει αυτός που ζει σ'ετούτο.

ΜΕ Και τι έκαμα για τέτοια μαύρη τύχη;

ΕΛ Ήρθες κι ανέλπιστα το γάμο μου εμποδίζεις.

ΜΕ Θέλει κανείς το ταίρι μου δικό του;

ΕΛ Με πρόσβαλε, μα υπόμεινα και τούτο.

ΜΕ Άρχοντας δυνατός ή ο βασιλέας;

ΕΛ Του τόπου αφέντης, τέκνο του Πρωτέα. 870

ΜΕ Τα λόγια της γριάς αυτό εννοούσαν.

- 838 Στα όσα είπε ο γέρος συμφωνώ:** συνήθως ο Χορός εκφράζει τη θρησκευτική αντίληψη του έργου και παρουσιάζεται ευσεβής. Εδώ ο Χορός εννοεί όσα είπε ο Αγγελιαφόρος στους στ. 832-4.
- 841 Ως τώρα καλά:** βλ. το σχόλιο του Χορού στον στ.773.
- 842-3 και να μάθω..... / ..κέρδος:** σημασία για την Ελένη έχει ότι ο Μενέλαος σώθηκε και όχι το πώς σώθηκε. Με το επιχείρημα που δάζει ο ποιητής στο στόμα της Ελένης θέλει να αποφύγει τη λεπτομερή εξιστόρηση των περιπετειών του Μενελάου.
- 846-50 Τι να σου πω.... /κάθο:** ο ποιητής δάζει τον Μενέλαο να αναφέρει με μορφή παρθέκβασης μερικούς σταθμούς από τις περιπέτειές του. Το τμήμα αυτό αντιστοιχεί στο τμήμα 736-54 της σκηνής της αναγνώρισης (βλ. και στ.152-4 και 459-66).
- 847-8 τις πανούργες / φωτιές του Ναύπλιου:** ο Ναύπλιος ήταν πατέρας του ήρωα Παλαμήδη που σκότωσαν οι Αχαιοί στην Τροία μετά από δόλο του Οδυσσέα. Όταν αυτός έμαθε ότι οι Αχαιοί επέστρεφαν στην Ελλάδα, άναβε φωτιές στις απόκρημνες ακτές της Εύβοιας, για να τους παραπλανήσει. Αυτοί βλέποντας τις φωτιές νόμιζαν πως πρόκειται για ασφαλή ακτή, προσπαθούσαν να την προσεγγίσουν και έτσι συντρίβονταν στα βράχια.
- 849-50 και στον Περσέα / τον ψηλό κάθο:** ο Ηρόδοτος (2.15.1) τον τοποθετεί στη δυτική άκρη του Δέλτα του Νείλου. Το σημείο ονομάστηκε «Περσέως σκοπιαί», γιατί εκεί, σύμφωνα με τη μυθολογία, ο Περσέας σκότωσε το θαλάσσιο τέρας που είχε αρπάξει και ήταν έτοιμο να κατασπαράξει την Ανδρομέδα.
- 850-1 Δε θα σε χορταΐναν/τα λόγια μου:** η δικαιολόγηση της άρνησης από τον Μενέλαο να αφηγηθεί εκτενώς τις περιπέτειές του αποκαλύπτει την πρόθεση του ποιητή να αποφύγει την επιδρομή της εξέλιξης των γεγονότων.
- 856-7 ..πόσα χρόνιαστο κύμα:** η ερώτηση φαίνεται περιττή (βλ.στ.136). Εξάλλου η Ελένη θα μπορούσε να έχει πληροφορηθεί τα σχετικά με την Τροία από τη Θεονόη.
- 860-1 Φτωχέ,.....για να σε θανατώσουν:** νέα μεταστροφή της κατάστασης. Ο Μενέλαος έκανε υπαινιγμό σε μελλοντικούς αγώνες στον στ. 816-7. Η μετάβαση από τα δάσανα του παρελθόντος στους κινδύνους του μέλλοντος γίνεται με επιδέξιο τρόπο. Τα λόγια της Ελένης μειώνουν την ευτυχία που αισθάνεται αυτή τη στιγμή ο Μενέλαος.
- 863 Βιάσου και φύγε... απ'τη χώρα:** μετά την πρώτη αναγνώριση η Ελένη παρακαλούσε τον Μενέλαο να μείνει κι αυτός αρνιόταν. Τώρα η Ελένη τον παρακινεί να φύγει. Η προτροπή της ανακαλεί στη μνήμη τη στάση της Γερώντισσας (στ.495,535).

**Η Ελένη δεδαιώνει
τον Μενέλαο για
την τιμότητά της**

ΕΛ Σε ποιαν εξώπορτα βαρβάρου εστάθης;
ΜΕ Σ' αυτήν· σα να' μουννα φτωχός με διώξαν.
ΕΛ Αχ! δυστυχία, ζητιάνεψες στ' αλήθεια;
ΜΕ Ναι· δηλαδή δεν ήταν κιόλας έτσι.
ΕΛ Τότε και για το γάμο μου έχεις μάθει.
ΜΕ Ναι, μα αν τον απόφυγες δεν ξέρω.
ΕΛ Ανέγγιχτη φυλάγω την τιμή μου.
ΜΕ Καλά όσα λες, μα πώς να σε πιστέψω;
ΕΛ Βλέπεις εδώ που κάθομαι στο μνήμα;
ΜΕ Κάτι στρωσίδια, δόλια, τι τα θέλεις;
ΕΛ Το γάμο να ξεφύγω, ικέτισσα ήρθα.
ΜΕ Βωμό δε βρήκες ή έτσι συνηθίζουν;
ΕΛ Σαν το ναό θεού μ' έχει φυλάξει.

880

**Ο κίνδυνος που
απειλεί τον Μενέλαο**

ΜΕ Και δεν μπορώ στη Σπάρτη να σε πάω;
ΕΛ Σπαθί σε περιμένει αντί για μένα.
ΜΕ Μα τότες είμαι ο πιο δυστυχισμένος.
ΕΛ Μην ντρέπεσαι και φύγε από τη χώρα.
ΜΕ Για σε πήρα την Τροία, να σ' αφήσω;
ΕΛ Καλύτερα παρά να σε σκοτώσουν.
ΜΕ Άναντρα λόγια, ανάξια της Τρωάδας.
ΕΛ Το βασιλιά, κι ας θες, δε θα τον σφάξεις.
ΜΕ Τι, δεν πληγώνει ξίφος το κορμί του;
ΕΛ Το αδύνατο αν ζητάς, σοφός δεν είσαι.*
ΜΕ Έτσι δουδός θα κάτσω να με δέσουν;

890

**Το πρόβλημα
της σωτηρίας**

ΕΛ Με δόλο ξεπερνάς τη δυσκολία.
ΜΕ Κάλλιο ας χαθώ χτυπώντας τους εχθρούς μου.
ΕΛ Μονάχα μια η ελπίδα να σωθούμε.
ΜΕ Χρυσάφι τάχα, τόλμη ή παρακάλια;

* τὸ τολμᾶν δ' ἀδύνατ' ἀνδρὸς οὐ σοφοῦ.

- 873 Σ'αυτήν· σα να 'μουννα φτωχός με διώξαν:** ο Μενέλαος δείχνει την είσοδο του ανακτόρου. Αυτός εννοεί τη στάση που τήρησε η Γερόντισσα απέναντί του (στ.495 κ.ε.). Πέρα όμως από έναν υπαινιγμό (στ. 510) κανένας λόγος για την ταυτότητα του Μενελάου δεν έγινε εκεί.
- 875 Ναι·δηλαδή δεν ήταν κιόλας έτσι:** πράγματι ο Μενέλαος πλησίασε το ανάκτορο του Πρωτέα με πρόθεση να ζητήσει ρούχα και τροφή για τους συντρόφους του (στ. 478-9 και 491-2), αλλά η στάση της Γερόντισσας απέναντί του τον εμπόδισε να εκπληρώσει την πρόθεσή του.
- 877 Ναι· μα αν τον απόφυγες δεν ξέρω:** ο Μενέλαος εννοεί τις αόριστες πληροφορίες που του έδωσε η Γερόντισσα. Λεπτό χαρακτηριστικό των δραματικών αυτών σκηνών είναι η αμφισβήτηση της απειριορίστης αφοσίωσης της Ελένης.
- 881 Κάτι στρωσίδια, δόλια, τι τα θέλεις; :** σκηνογραφική πληροφορία.
- 882 Το γάμο να ξεφύγω,.....ήρθα:** η Ελένη δήλωσε στον προλογικό μονόλογό της πως κατέφυγε ως ικέτισσα στον τάφο- άσυλο του Πρωτέα, για να αποφύγει τον γάμο με τον Θεοκλύμενο και να κρατήσει καθάρια την τιμή της (στ.78-80).
- 883 Βωμό δε βρήκες.....; :** η στάση «επιδώμιας ικεσίας» παρείχε ασφάλεια στους ανθρώπους. Αυτό συνηθιζόταν στην Ελλάδα.
- 884 Σαν το ναό θεού μ' έχει φυλάξει:** τ ά φ ο ς, β ω μ ό ς και ν α ό ς είχαν την ίδια ιερότητα και παρείχαν άσυλο σε κάθε άνθρωπο που καταδιωκόταν.
- 890-1 Καλύτερα / της Τρωάδας:** τα λόγια αυτά δείχνουν το ήθος των δύο προσώπων.
- 892 Το βασιλιά, δε θα τον σφάξεις:** η Ελένη υπαινίσσεται τη Θεονόη, αδελφή του βασιλιά, που αποτελεί εγγύηση για την ασφάλειά του (βλ. στ. 1038-40).
- 894 Το αδύνατο αν ζητάς, σοφός δεν είσαι:** την ίδια άποψη εκφράζει η Αντιγόνη στην ομώνυμη τραγωδία του Σοφοκλή: «ἀρχὴν δὲ θηρᾶν οὐ πρόπει τ' ἀμήχανα» (στ.90) (=από την αρχή δεν πρέπει να επιδιώκει κάποιος τα αδύνατα).
- 896 Με δόλο ξεπερνάς τη δυσκολία:** γίνεται η μετάβαση από την αναγνώριση στη σκευωρία. Ο δόλος χρησιμοποιείται συχνά στην τραγωδία ως μέσο αντιμετώπισης δύσκολων καταστάσεων και με υπόδειξη των θεών.
- 897 Κάλλιο ας χαθώ τους εχθρούς μου:** στην ψυχή του Μενελάου ξυπνά το ηρωικό πνεύμα.
- 899 Χρυσάφι..... ή παρακάλια:** ο Μενέλαος ρωτά αν η ελπίδα για την οποία μίλησε η Ελένη στηρίζεται στη δωροδοκία,στην τόλμη ή τη ρητορική δεινότητα και πειστικότητα. Ο Κλέων, προσπαθώντας να πείσει τους Αθηναίους να εξοντώσουν τους Μυτιληναίους μετά την αποστασία τους από τους Αθηναίους, μεταχειρίζεται μια παρόμοια έκφραση και μιλά για μια ελπίδα «λόγῳ πιστήν» και «χρήμασιν ὀνητήν», δηλ. ελπίδα που γίνεται πιστευτή με τον λόγο ή εξαγοράζεται με χρήματα. (Θουκ. 3.40).

ΕΛ Φτάνει μη μάθει ο βασιλιάς πως ήρθες. 900
 ΜΕ Ποιος θα το πει; Κι ούτε θα με γνωρίσει.
 ΕΛ Κάποιος δικός του ισόθεος τον συντρέχει.
 ΜΕ Μια μαντική φωνή μες στο παλάτι;
 ΕΛ Όχι· μονάχα η αδελφή του η Θεονόη .
 ΜΕ Όνομα για προφήτισσα· λέγε, τι κάνει;
 ΕΛ Ξέρει τα πάντα, θα σε μαρτυρήσει.
 ΜΕ Τότε θα με σκοτώσουν, δεν ξεφεύγω.
 ΕΛ Στις ικεσίες μας μπορεί να στέρξει-
 ΜΕ Να κάνει τι; Σε ποιες με πας ελπίδες;
 ΕΛ Στον αδελφό της να μην πει πως ήρθες. 910
 ΜΕ Και τότε θα ξεφύγουμε απ' τη χώρα;
 ΕΛ Κρυφά της όχι, μόνο αν μας συντρέξει.
 ΜΕ Δικό σου το εργο, γυναίκα σε γυναίκα.
 ΕΛ Ικέτισσα τα πόδια της θ' αγγίξω.
 ΜΕ Κι άμα στα παρακάλια μας δε στέρξει;
 ΕΛ Πεθαίνεις· κι εγώ νύφη με το ζόρι.
 ΜΕ Τάχατες απ' τη δία θα με προδώσεις;
 ΕΛ Όρκο μεγάλο ορκίστηκα, αν εσένα...
 ΜΕ Τι λες; Θα σκοτωθείς; Δεν παίρνεις άλλον;
 ΕΛ Με το ίδιο ξίφος δίπλα σου θα πέσω. 920
 ΜΕ Πιάσ' το δεξί μου χέρι κι έλα, ορκίσου.
 ΕΛ Άμα χαθείς εσύ κι εγώ πεθαίνω.
 ΜΕ Κι εγώ τελειώνω τη ζωή, αν σε χάσω.
 ΕΛ Πώς θα πεθάνουμε όμως δοξασμένα;*

* *πῶς οὖν θανούμεθ' ὥστε καὶ δόξαν λαβεῖν.*

- 900 Φτάνει μη μάθει πως ήρθες:** ο Μενέλαος πίστευε πως η αποκάλυψη της ταυτότητάς του θα τον σώσει (στ.563-5). Τώρα διαπιστώνει πως αυτό οδηγεί στην κατάντροφή του. Πάντως εξασφάλισε την ανοχή και τη σιωπή της Γερώντισσας (στ.539-41).
- 903 Μια μαντική φωνή μες στο παλάτι:** ο Μενέλαος δεν κατάλαβε τι εννοεί η Ελένη με τη λέξη «ισόθεος» και υποβάλλει αυτή την ερώτηση. Εννοεί αν μέσα στο παλάτι δγαίνει κάποιος ήχος που ισοδυναμεί με προφητική φωνή. Σε μερικά σπίτια υπήρχε δωμός από τον οποίο έδγαιναν ήχοι, ανάλογα με τις καιρικές συνθήκες, που οι άνθρωποι τους θεωρούσαν προφητικούς.
- 904 Όχι· μονάχα η αδερφή του η Θεονόη:** προοικονομείται η εμφάνιση της Θεονόης στο τέλος του επεισοδίου.
- 905 Όνομα για προφήτισσα:** ο Μενέλαος εννοεί την ετυμολογία της λέξης Θεονόη.
- 906 Ξέρει τα πάντα, θα σε μαρτυρήσει:** η Θεονόη αποτελεί το πρώτο εμπόδιο για τη σωτηρία του Μενελάου και της Ελένης, που πρέπει να ξεπεραστεί.
- 913 Δικό σου το έργο, γυναίκα σε γυναίκα:** πρόκειται για μια ελλειπτική παροιμιακή φράση (βλ. και «γυναικί πρόσφορον γυνή», Πλουτ. *Ηθικ. Νικ.* 364).
- 914 Ικέτισσα τα πόδια της θ' αγγίξω:** τυπική ικετευτική στάση που θυμίζει τη σκηνή της ικεσίας του Δία από τη Θέτιδα (Ομ. *Ιλ.* Α). Η Ελένη εκμεταλλεύεται τον θεσμό της ι κ ε σ ί α ς και ο Μενέλαος τον θεσμό της ξ ε ν ί α ς.
- 917 Τάχατες απ' τη βία θα με προδώσεις;:** εκφραση οργής ή ζηλοτυπίας. Ο Μενέλαος υποθέτει πως η Ελένη προβάλλει τη βία του Θεκλύμενου ως πρόφαση, για να τον παντρευτεί. Δεύτερη αμφισβήτηση της αφοσίωσης της ηρωίδας.
- 918 Όρκο μεγάλο ορκίστηκα:** η Ελένη υπαινίσσεται τον όρκο που έκανε επικαλούμενη τον Ευρώτα (στ.390 κ.ε.).
- 920 Με το ίδιο ξίφος.....θα πέσω:** η Ελένη, όταν έδινε τον όρκο της, αμφιταλαντευόταν ανάμεσα στον απαγχονισμό και την αυτοκτονία με μαχαίρι.
- 921 Πιάσ' το δεξί μου χέρι κι έλα ορκίσου:** εκδήλωση που εκφράζει την επίσημη κατοχύρωση ενός όρκου ή μιας συμφωνίας .
- 924 Πώς θα πεθάνουμε όμως δοξασμένα:** μέλημα των τραγικών ηρώων είναι ο ένδοξος και λαμπρός θάνατος. Η Αντιγόνη λέει στο ομώνυμο έργο του Σοφοκλή: «πείσομαι γάρ οὐ/ τοσοῦτον οὐδέν, ὥστε μὴ οὐ καλῶς θανεῖν» (=δε θα πάθω τίποτε τόσο σημαντικό, ώστε να μην πεθάνω με λαμπρό τρόπο) (στ.95-6) και ο Πυλάδης λέει στον φίλο του Ορέστη μπροστά στον κίνδυνο που τους απειλεί στην *Ιφιγένεια την εν Ταύροις* «Πυλάδη, θανούμεθ' ἄλλ' ὅπως θανούμεθα / κάλλιστα» (= Πυλάδη, θα πεθάνουμε αλλά κοίτα πώς θα πεθάνουμε με τον καλύτερο τρόπο) (στ. 321-2).

**Ο Μενέλαος
αποφασίζει να
αντιμετωπίσει
τον κίνδυνο**

- ΜΕ Απάνω εδώ στον τάφο θα σε σφάξω
κι ύστερα θα σφαχτώ κι εγώ. Μα πρώτα
θα πολεμήσω όσο μπορώ για σένα.
Ας έρθει όποιος τολμά· δε θα ντροπιάσω
τη δόξα μου στην Τροία, να μου λένε,
σαν πάω στην Ελλάδα, πως για μένα 930
τον Αχιλλέα της έχασεν η Θέτη,
το γιο του ο Νέστορας κι είδα τον Αία
τον Τελαμώνιο να σκοτώνεται, όμως
για χάρη της γυναίκας μου δεν έχω
το θάρρος να πεθάνω; Βέβαια το 'χω*
αν οι θεοί σοφοί λογιούνται, τότε
τον ψυχωμένον άντρα που αφανίσαν
οι εχθροί του, σε αψηλό τον θάβουν τάφο,
μα τους δειλούς στους άγριους ρίχνουν δράχους.
- ΧΟ Δώστε, θεοί, στο γένος του Ταντάλου 940
την ευτυχία, τα δάσανα ας γλιτώσει.
- ΕΛ Ω! συμφορά μου· δυστυχία με ζώνει.
Μενέλαε, χαθήκαμε· απ' το σπίτι
δγαίνει όπου να' ναι η μάντισσα Θεονόη·
δροντάει απ' τις αμπάρες το παλάτι.
Φύγε· γιατί να φύγεις, αφού ξέρει ,
έτσι κι αλλιώς, πως είσαι εδώ φτασμένος;
Η δόλια πάω χαμένη. Από την Τροία
σώθηκες κι από δαρδάρους, για να' ρθεις
να πέσεις πάλι σε σπαθιά δαρδάρων; 950

* ...εἰ γὰρ εἰσιν οἱ θεοὶ σοφοί,
εὖψυχον ἄνδρα πολεμίων θανόνθ' ὕπο
κούφη καταμπίσχουσιν ἐν τύμβῳ χθονί,
κακοὺς δ' ἐφ' ἔρμα στερεὸν ἐκβάλλουσιν γῆς.

- 928** **Ας έρθει όποιος τολμά:** ο Μενέλαος λέγοντας αυτά ενδεχομένως σύρει το ξίφος του. Μετά τη δειλία που έδειξε στις προηγούμενες σκηνές (στ.567-9) ο ηρωισμός και η καυχησιολογία του θα μπορούσε να προκαλέσει τη θυμηδία στους θεατές. Πάντως ο Ευριπίδης συνηθίζει να παρουσιάζει στα έργα του τον Μενέλαο με ειρωνικό τρόπο.
- 929-30** **Να μου λένε/ σαν πάω στην Ελλάδα:** όσοι είχαν αριστοκρατική καταγωγή έδιναν μεγάλη σημασία στη γνώμη των άλλων.
- 932** **το γιο του ο Νέστορας:** σύμφωνα με την παράδοση ο Αντίλοχος, γιος του Νέστορα, σκοτώθηκε προσπαθώντας να σώσει τον πατέρα του εναντίον του οποίου είχε επιτεθεί ο Μέμνων. Τον Μέμνονα σκότωσε ο Αχιλλέας, για να εκδικηθεί τον θάνατο του Αντιλόχου.
- 932-3** **κι είδα τον Αία.....να σκοτώνεται:** για τις συνθήκες του θανάτου του Αία-ντα μίλησε ο αδελφός του ο Τεύκρος (στ.117-26).
- 933-5** **όμως.....να πεθάνω; :** ο Μενέλαος αγωνίστηκε μια φορά, για να πάρει πίσω την Ελένη-είδωλο, και τώρα είναι αναγκασμένος να πολεμήσει δεύτερη φορά για την πραγματική Ελένη.
- 936-9** **τότε ...δράχους:** αξιοσημείωτη η διπλή αντίθεση του γενναίου-ευψύχου που σκοτώνεται στη μάχη εναντίον των εχθρών και του δειλού - κακού - που προσπαθεί να σωθεί με τη φυγή. Αξιοσημείωτη είναι ακόμη η στάση που τηρούν οι άλλοι απέναντί τους. Ο Πυλάδης λέει στον Ορέστη, όταν αυτός χάνει το θάρρος του στην *Ιφιγένεια την εν Ταύροις* του Ευριπίδη: «*τούς πόνον γάρ αγαθοί/τολμῶσι, δειλοί δ' εἰσὶν οὐδὲν οὐδαμοῦ*» (στ.114-5) (=γιατί τους αγώνες τούς αναλαμβάνουν οι γενναίοι, ενώ οι δειλοί δεν αξίζουν τίποτε σε καμιά περίπτωση).
- 938** **σε αψηλό τον θάβουν τάφο:** τα λόγια του Μενελάου σχετίζονται με τη σημασία που έδιναν οι αρχαίοι Έλληνες στον ενταφιασμό.
- 940-1** **Δώστε, θεοί, ...την ευτυχία:** ο Τάνταλος είναι ο μακρινός πρόγονος των Ατρειδών (βλ. στ. 437 κ.ε.). Η ευχή του Χορού αποκτά δραματικό χαρακτήρα, γιατί ακολουθείται από ένα νέο κίνδυνο.
- 943-4** **απ' το σπίτι ... η Θεονόη:** η εμφάνιση της Θεονόης έχει προετοιμαστεί κατάλληλα.
☐ Σε ποια σημεία και γιατί έγινε αναφορά σ' αυτή;
- 945** **δροντάει ...το παλάτι:** σκηνοθετική πληροφορία. Η εμφάνιση της Θεονόης αισθητοποιείται με τον θόρυβο που κάνουν τα μάνταλα της πόρτας του παλατιού.
- 946** **Φύγε· γιατί να φύγεις αφού ... :** ο στίχος δείχνει με άριστο τρόπο τη σύγχυση και την ταραχή της Ελένης.
☐ Ποια άλλα στοιχεία στα λόγια της Ελένης δείχνουν τη σύγχυσή της;
- 948-50** **Από την Τροία..... δαρδάρων; :** η ερώτηση της Ελένης εκφράζει τη δύσκολη θέση στην οποία έχει περιέλθει ο Μενελάος και ενισχύει την αγωνία του για την εξέλιξη των πραγμάτων.